

יחי המלך

קונטרס שבועי בענייני גאולה ומשיח

משיחות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מליובאוויטש

גליון א'קכח

ערב שבת קודש כ' בשלח, י"ב שבט ה'תשע"ו
שנת הקהל

יוצא לאור על-ידי

תלמידי ה'קבוצה', 'חיילי בית דוד' - בית משיח 770

במסגרת אגודת חסידי חב"ד באה"ק, תחת נשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

שישים וחמש שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א וקיי"ג שנה להולדתו

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

מוקדש

לכ"ק אדמו"ר שליט"א

מלך המשיח

מהרה יגלה אכ"ר

לזכות

החייל ב"צבאות השם" ישראל שי'

ליום הולדתו השלישית ולתיספורתו לאויש"ט,

ביום י"א שבט,

שנת "ביאת המשיח", שנת "ופרצת", שנת הקהל

ה' תהא שנת עת הגאולה

ולזכות אחיו חיילי "צבאות השם" שיחיו

ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' לוי יצחק וזוגתו מרת מרים יוכבד שיחיו גאלדשטיין

ולזכות זקניהם

הרה"ת ר' אהרן יעקב וזוגתו מרת אסתר פראדל שיחיו גאלדשטיין

הו"ח ר' שמואל וזוגתו מרת מלכה שיינדל שיחיו סטראל

מכס לעילוי נשמת

ר' אפרים יונה ב"ר אורי אהרן יואל ז"ל זיסק

ולע"נ מרת חי' רחל בת ר' פנחס זליג ז"ל

ולע"נ ר' מאיר ב"ר צבי הירש ע"ה ולע"נ ר' פנחס זליג ב"ר יצחק ע"ה

ו"הקיצו ורננו שוכני עפר" והם בתוכם, ולזכות כל משפחותיהם שיחיו – לשפע ברכות עד בלי די

ב"ה

3 דבר מלכות

3

מדוע משיח צדקנו סובל מפצעים בגשמיות / משיחת שי"פ בשלח, י"ז שבט החש"ל

7 זמן הגאולה

7

כמה זמן יכול האבא להתחבא מהבן?!... / הזמן הנוכחי ופרשת השבוע באור הגאולה

12 אעורר אתכם אנה בנה - אתה האל ואת בני ישראל ואת ארצו
עילוי מיוחד ונפלא למביאי'הם / הוראות למעשה בפועל

13 המעשה הוא העיקר

13

הנצחון במלחמת בית דוד הוא ע"י שטות דקדושה / הוראות למעשה בפועל

14 כתב יד קודש

14

הבעש"ט ואליהו הנביא / מהגהת הרבי על שיחת שי"פ בשלח החש"א.

דער בעש"ט האט גידאנט אז ער האט גיקענט עולה זיין ~~השכ"ס~~ זוי אלי' הנביא, נאר ער האט גיוואלט דורך גיין דעם ענין פון ואל עפר תשוב. ולכאורה, ווי באלד אז עס איז פראגען א טעלה אין דעם ענין פון ואל עפר תשוב, צי דען האט אלי' הנביא'ן גיפעלט די שלימות?
נאר דער ענין איז, אז די שלימות אין יעדער זאך איז, נר ואל אויספירן זיין ענין, וואס ער דארף אויפטאן. בכלל איז טובן, אז אלי' הנביא סבד זיין ענין וואס ער האט גידארפט אויפטאן, האט ער גידארפט עולה זיין בסערה השכימה, ~~בזמן דאס איז זיין שלימות דער בעש"ט סבד זיין ענין וואס ער האט גידארפט אויפטאן, האט גידארפט דער ענין פון ואל עפר תשוב דאס איז זיין שלימות.~~
דער ענין פון אלי' הנביא איז, ~~קומען אויף א בריה מלה,~~ קומען פס פסח באיינאכט, סביל זיין רב הסנונא סבא - די געזעצט איז צו א בלש און פסח באיינאכט, קומט ער אן א גוף, און אויף סביל זיין ~~האט~~ איז סטוס כבודט, של-בדיקים סתם ער זיך אן אין א גוף, דערמיט רבבת-הפסח, ~~וואס עס סטייט אז אלי' האט ניט גיקענט קומען צו רשב"י גאלאירא, ווייל ער איז גאט גידארפט סביל דער רחמ"ס, ולכאורה האט ער גיקענט קומען אין בייבד-רחמ"ס קרית אלה, חתום ציי גייען דאס דארה' וואו שוין קאמפליט פרישט. סבד א סאל פונעם ווי ער קומט אויף א בייט, נאר דער תירוץ איז אז אויף א קליה וסן לוי סתם.~~
ביים קומט ער אן א גוף, נארס דאס איז סכריש ווי א ניכין פון אלי', דערפאר קען ער זיין אין גוויי ערטער ביי א סאל, אבער לכבודט סל בדיקים קומט ער פסח אין א גוף, דערפאר קען ער זיין נאכטוין דעם, דערפאר קען ער ניט זיין אין גוויי ערטער פאר א סאל, כבודטוין קודש' ביאת הכהנים - אז כסיה נוקם קומען. דאס איז דער ענין פון אלי' הנביא, עס איז צו זעהן פון פסח וואס סתם איז צו זעהן אז ער איז צו זעהן פון אלי' הנביא, גידארפט עולה זיין בסערה השכימה, דעם גוף האט ער פסח איבערגעלאזט אין עולם היצירה, און ווען ער דארף, סתם ער זיך אן אין גוף, און קומט לכסה, און דאס איז זיין שלימות.

מדור ה"דבר מלכות" מוקדש
לזכות האשה רייזל פרומא בת ח' רחל שתחי'
ולזכות הרה"ת יוסף יצחק בן רייזל פרומא וזוגתו חיה מושקא בת מרים שחיו
ובתם רחל בת חיה מושקא שתחי'
ולזכות הנא לאה בת ח' רחל, עדינה בת ח' רחל, מרים בת ח' רחל, וצבי בן ח' רחל שחיו

מוקדש לעילוי נשמת
הרה"ח ר' משה נחום בהרה"ח ר' מרדכי מענדל ע"ה קדנר
נפטר כ"ב ניסן - אחרון של פסח, ה'תשע"א
יה"ד שתכף ומיד יקויים היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר" והוא בתוכס, בגאולה האמיתית והשלימה

הבעש"ט ואליהו הנביא

בבואנו מיום ההילולא יו"ד שבט, הבאנו צילום נדיר ומיוחד (מוקטן) מהגהת הרבי על שיחת ש"פ בשלח, י"ג שבט ה'תשי"א – בה מדבר גם כיצד יבוא אליהו הנביא לבשר על ביאת משיח

(נדפסה בלקו"ש ח"ב ע' 514, וב"שיחות קודש" תשי"א (הוצ' תשנ"ט) ע' 151. צילום נוסף מההגהה של קטע השיחה לפני זה נדפס בגליון שצח ע' 15)

פענוח הכתי"ק כפי שהוא בצילום שלפנינו (בא בהדגשה):

1. דער בעש"ט האָט געזאָגט אַז ער האָט געקענט עולה זיין **בסערה** השמימה אַזוי ווי אל' הנביא, נאָר ער האָט געוואָלט דורכגיין דעם ענין פון **כי עפר אתה** ואל עפר תשוב. ולכאורה, וויבאלד אַז עס איז פאַראַן אַ מעלה אין דעם ענין פון ואל עפר תשוב, צי דען האָט אל' הנביאָן געפעלט די שלימות?

נאָר דער ענין איז, אַז די שלימות אין יעדער זאָך איז, ער זאָל אויספירן זיין ענין, וואָס ער דאַרף אויפטאָן. במילא איז מובן, אַז **אויב** אל' הנביא מצד זיין ענין וואָס ער האָט געדאַרפט אויפטאָן, האָט ער געדאַרפט עולה זיין בסערה השמימה, איז דאָס זיין שלימות. דער בעש"ט מצד זיין ענין וואָס ער האָט געדאַרפט אויפטאָן, האָט געדאַרפט דורכגיין דעם ענין פון ואל עפר תשוב, איז דאָס זיין שלימות.

ויש לפרש בדרך אפשר: דער ענין פון אל' הנביא איז קומען אויף אַ ברית מילה, קומען פסח ביינאַכט, מציל זיין רב המנונא סבא

– די נפּקא מינה בהנ"ל איז, אַז צו אַ ברית מילה און פסח ביינאַכט, קומט ער אָן אַ גוף, און אויף מציל זיין רהמ"ס, איז משום כבודם של צדיקים האָט ער זיך אָנגעטאָן אין אַ גוף, דערמיט פאַרענטפערט מען דאָך, וואָס עס שטייט אַז אל' האט ניט געקענט קומען צו רשב"י לאידרא, ווייל ער איז געווען פאַרנומען בהצלת רהמ"ס. ולכאורה – ער איז דאָך דאָ באַ כמה ברית-מילה, האָטש זיי זיינען בזמן אחד וכן בלילי פסח – ומאי שנא באידרא דרשב"? נאר דער תירוץ איז – אַז אויף אַ ברית קומט ער אָן אַ גוף, דאָס איז מער ניט ווי אַ ניצוץ פון אל'. דערפאַר קען ער זיין אין צוויי ערטער מיט אַמאָל. לכבודם של צדיקים אָבער, קומט ער בגופו, יעמאלט קומט ער מיט זיין גאַנצן עצם, דערפאַר קען ער ניט זיין אין צוויי ערטער מיט אַמאָל. –

אויך איז ענינו איבערגעבן שליחות'ן לרבנן, ואחרון אחרון תביב: קודם ביאת המשיח – אַז משיח וועט קומען – איז דאָס איז אויך – בגופו, ווי עס איז מוכרח פון דעם וואס בש"ס איז מען מקשר ענין זה לדין פון איסור תחומין בשבת.

דערפאַר האָט אל' געדאַרפט עולה זיין בגופו בסערה השמימה, דער גוף זאָל בלייבען גאַנץ, ער האָט דעם גוף גאַנצעהייט איבערגעלאָזן אין עולם היצירה, און ווען ער דאַרף, טוט ער זיך אָן אין זיין גוף, און קומט למטה. און אָט דאָס איז זיין שלימות.

מדוע משיח צדקנו סובל מפצעים בגשמיות

שאלו את כ"ק מו"ח אדמו"ר: רבי, אפילו אם יש איזה טענות אליכם ורוצים להעניש אתכם - מדוע צריכים להשתמש בעונש לענין הדיבור דוקא? הרי כל חייכם השתמשתם בזה להפצת היהדות במסירת נפש בממונו ובנפשו, והצלחתם ועשיתם לו ית' דירה בתחתונים, ומדוע העונש צריך להיות בענין שלגמרי מסרתם אותו להקב"ה? ● אך הענין הוא ש"עמו אנכי בצרה": כמו שכל היהודים סובלים כך גם משיח סובל, ולא בענינים שאצלו הם נחשבים לסבל, אלא בענינים שאצל יהודי פשוט נחשבים לסבל ● זוהי מעלתו של משיח שהוא עומד ביחד עם כל בני ישראל במעמדו ומצבם ● תרגום חפשי משיחת ש"פ בשלח, י"ז שבט ה'תשל"ל - בלתי מוגה*

תרגום חפשי ללשון הקודש - בעריכת מערכת "יחי המלך"

א. בפרשת מחיית עמלק¹ מתעכב רש"י על התיבות "ידי משה כבדים"² ומפרש שזהו "בשביל שנתעצל ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו".

דלכאורה אינו מובן: משה רבינו "שהוציאנו ממצרים גו' ונתן לנו את ממונם"

(* להעיר שאמירתה ה' שבע לאחר (ובקשר עם) סיום כתיבת ס"ת לקבלת פני משיח צדקנו בערב יו"ד שבט תשל"ל ע"י כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א.

לשלימות הביאור בפרש"י המובא בסעיפים א-ג יש לעיין בלקו"ש חכ"א ע' 89 ואילך וכן בשיחות קודש תשל"ח ח"א ע' 440 ואילך.

(1) בשלח יז, ח ואילך.

(2) שם, יב.

וקרע לנו את הים³ עם כל המעלות שאומרים עליו – כיצד מגיע לו דבר כזה ש"ידי משה כבדים", והרי בשעת קריעת ים-סוף כשהקב"ה אמר לו⁴ "הרם את מטך ונטה את ידך על הים" לא היו ידיו כבדים (אף שקודם לכן האריך בתפלה עד שהקב"ה ה' צריך לומר לו "לא עת עתה להאריך בתפלה"⁵), ומדוע דוקא כאן לפתע נהיו "ידי משה כבדים"?

לכן אומר רש"י ש"בשביל שנתעצל ומנה אחר תחתיו" נענש על כך משה ונהיו ידיו

(3) הגדה של פסח פיסקה על אחת. וראה גם פרש"י שלח יג, ל. ועוד.

(4) בשלח יד, טז.

(5) פרש"י שם, טו.

כבדים.

ב. והנה עדיין צריך להבין: הרי משה הלך להתפלל עבור בני ישראל, וכמ"ש בפסוק⁶ "אנכי נצב על ראש הגבעה", ובפרט ע"פ המבואר בזהר⁷ שמשה רבינו התאמץ להלחם עם שרו של עמלק למעלה בדיוק כפי שיהושע התאמץ במלחמת עמלק למטה, ואם-כן משה לא נמנע מלהלחם בעמלק אלא הלך להלחם עם עמלק למעלה⁸, ובמלחמה זו יכול משה להצליח יותר מיהושע – ומדוע מגיע לו עונש כזה בגלל ש"מנה אחר תחתיו"?

והביאור:

כאשר מכים ונלחמים ביהודים, אזי אלו שאין ביכולתם לצאת ולהלחם כלל צריכים להתפלל ולומר תהלים כדי שהיהודים ינצחו, אבל אלו שיכולים לצאת להלחם, אין זה הזמן המתאים להתפלל ולומר תהלים, אלא עליהם לצאת בפשטות ולהכות עם ידיהם באויב;

ובעניננו: כשמשה רבינו ראה שמכים את בני ישראל הי' עליו ללכת ולעזור להם במלחמתם, וכיון שמשה רבינו לא עשה זאת אלא "מנה אחר תחתיו", מגיע לו משום כך העונש ד"וידי משה כבדים".

אלא שעדיין קשה: מהיכן משה רבינו הי' צריך לדעת זאת, הרי לא קיבל על כך שום הוראה?

והביאור בזה – מלחמת עמלק באה לאחרי קריעת ים-סוף ומשה הי' צריך ללמוד הוראה זו מקריעת ים-סוף:

כשעמדו בני ישראל על הים אמר הקב"ה למשה⁹ "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", וכפירוש רש"י: "שהי' משה עומד ומתפלל אמר לו הקב"ה לא עת עתה להארין

(6) יז, ט.

(7) זח"ב סה, ב ואילך.

(8) ראה זהר שם (סה, ב): וכי מה ראה משה כו'.

(9) יד, טו.

בתפלה שישראל נתונין בצרה", כלומר, מה אתה נעמד להתפלל כאשר ישראל נמצאין בעת צרה? – "דבר אל בני ישראל ויסעו", כעת יש לצעוד עם הרגלים אל הים.

זאת למרות שתפלתו של משה היא "תפילת עשיר"¹⁰, וכדאיתא במדרש¹¹ עה"פ תפלה למשה¹² "משל למה הדבר דומה לשלשה שבאו ליטול כו' מאת המלך כו' בא השלישי, אמר לו המלך מה אתה מבקש, אמר לו איני מבקש על עצמי דבר, אלא מדינה פלונית היא חרבה והיא שלך, גזור שתיבנה כו', כך משה לא ביקש לעצמו אלא בשביל ישראל" – אעפ"כ אמר לו הקב"ה¹³ "ואתם תחרישון, ובלשון הזהר¹⁴ "בעתיקא תליא מילתא": כעת זה לא הזמן להתפלל כיון שהמלחמה באה מכזה מקום ומדרגה למעלה שבו התפלה (עבודת האדם) אינה יכולה לפעול, ומה שצריכים הוא רק לעשות כלי לקבל את ההמשכה מלמעלה, שזהו הענין ד"ויסעו" – לצעוד עם הרגלים בפועל;

ובענין זה ד"ויסעו" הי' משה רבינו שוה בדרגה לכל בני ישראל, וכמבואר לעיל (בהמאמר¹⁵) הטעם לכך שבקריעת ים-סוף נאמר¹⁶ "אז ישיר" בלשון יחיד, כי בני ישראל

(10) זהר ח"א קסח, ב. וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' שיח ואילך ובהנסמן שם.

(11) שוחר טוב ויל"ש עה"פ. מדרש תהלים באבער שם.

(12) תהלים צד"ק, א.

(13) בשלח שם, יד. והוא מאמר משה (בשם ה'. וראה הערה הבאה).

(14) ח"ב מח, א (וראה גם שם נב, ב).

ל' הזהר הוא (בעיקר) על פסוק מה תצעק אלי, אבל ראה שם מז, ב ואילך. ושם מח, א: ויסעו מלמסגאה מלין כו' (והיינו גם על מ"ש ואתם תחרישון – ראה לקו"ש חכ"ב ע' 33 הערה 42).

(15) שנאמר בהתוועדות זו – נדפס בסה"מ תש"ל ע' 130 ואילך.

(16) בשלח טו, א.

הנצחון במלחמת בית דוד הוא ע"י שטות דקדושה בלי שום חשבונות דשכל

[.] מזה מובן גם לענין העבודה שצריכה להיות לפני הגאולה ובתור הכנה אל הגאולה, שהעבודה צריכה להיות למעלה ממדידה והגבלה. דמכיון שההמשכה דלעתיד היא בבחינת בלי-גבול, הרי גם ההכנה לזה צריכה להיות באופן כזה. דזהו מה שביאר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בשיחתו הידועה¹ על מארז"ל² כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו, דמלחמת בית דוד היא המלחמה נגד אלו המנגדים ולוחמים בגילוי המשיח, אשר חרפו עקבות משיחך. והיוצא למלחמה זו צריך להיות אצלו גט כריתות כותב לאשתו, דהיינו גט כריתות מכל הענינים המותרים, שהרי לאשתו קאי על אשתו הנשואה לו כדת משה וישראל, ואעפ"כ, הרי כשיוצאים למלחמת בית דוד צריך להנזר גם מדברים המותרים, שזהו על-דרך ענין קדש עצמך במותר לך³. אך בענין קדש עצמך במותר לך אפשר שיהי' הדבר בהגבלה, שהרי יש כמה דיעות בענין זה⁴ אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, וא"כ אפשר שיהיו הגבלות בדבר (ע"ד מה שנתבאר לעיל⁵ שלגבי עבודת התשובה הרי העבודה דתומ"צ היא במדידה והגבלה). אך ענין כותב גט כריתות לאשתו היינו למעלה מדידה והגבלה, משום שהעבודה באופן דהגבלה הרי לא זו הדרך לנצח במלחמת בית דוד כדי שמזה יצא דוד עצמו (כמבואר במ"א⁶ ההפרש בין בית דוד ודוד).

וכדי לנצח במלחמה זו שהיא מלחמה עם אויבך ה', ויתר על כן, עם חרפו עקבות משיחך, שהיא מלחמה קשה עוד יותר, כי בבואה דבבואה אית להו⁷, הרי מלחמה זו היא באופן שיוצא מהגבלותיו לגמרי, ויוצא מכל דבריו ועניניו, ובלי שום חשבונות דשכל, אלא באופן דשטות דקדושה שלמעלה מטעם ודעת⁸. כי כשם שהמלחמה שלהם היא באופן דחוצפא בלא תגאי, כן צריך להיות בצד הקדושה יציאה לגמרי מהגבלות עצמו ומסירה ונתינה לגמרי למלחמת בית דוד. (קטע ממאמר ד"ה ויהי בשלח פרעה גו' - ש"פ בשלח, י"א שבט, ה'תשכ"א - בלתי מוגה)

(1) שיחת שמח"ת תרס"א (סה"ש תש"ב ע' 141).

(2) שבת נו, א.

(3) יבמות כ, א. ספרי ראה יד, כא.

(4) ראה תניא פ"ל (לט, א). הערת כ"ק אדמו"ר

שליט"א בסה"מ תש"ח ע' 133. לקו"ש ח"ז ע' 323

בהערה. ועוד.

(5) קודם בהמאמר (סה"מ תשכ"א ע' 256 ואילך).

(6) אג"ק אדמו"ר מהורש"ב ח"א ע' שיא ואילך.

(7) ראה לקו"ת תצא לו, ג. לו, ג.

(8) המשך באתי לגני השי"ת פ"ה (סה"מ השי"ת ע' 117 ואילך).

(9) ראה סנהדרין קה, א.

עילוי מיוחד ונפלא למביאיהם

שבת זו נקראת שבת שירה – ע"ש שירת הים, "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' גו"¹, אשר, בשירה זו הושוו משה וכל ישראל – שכולם יחד אמרו אותה שירה, "השירה הזאת"², הן אנשים והן נשים, "ותקח מרים גו' ותצאן כל הנשים אחרי"³, וגם טפ"⁴, עד לקטני קטנים, "עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו", ו"אפילו עוברין שבמעני אמן⁵ אמרו שירה"⁶.

ונמצא, שבפרשת שירה ניכרת ומודגשת ביותר אחדותם של ישראל, ובאופן של גילוי – שלכן התבטאה האחדות בענין השירה, "שמחה" (ש) היא מבחי' התגלות"⁸, שהיא בגילוי דוקא, ובאופן ד"השירה הזאת", מראה באצבע ואומר זאת⁹.

ויומתק יותר ע"פ המבואר בדרושי חסידות¹⁰ ש"בשעת קי"ס ה' התגלות מהותו ועצמותו ממש שלמעלה מהשתלשלות¹¹, ועי"ז ים ויבשה שוין ממש . . שהעלם (ים) נעשה גילוי (יבשה), ע"י גילוי עצמותו שהעלם וגילוי שוין ממש", די"ל, שכמובן גילוי זה פעל בישראל ענין דוגמתו, האחדות שלמעלה מהתחלקות לגמרי, אחדות שבאה לידי ביטוי בענין השירה – "שם נשמחה בו"¹², "בו ממש, במהותו ועצמותו ממש"¹⁰.

ויש להוסיף, שענין זה מודגש ביותר בשבת שירה דשנה זו – שנת הקהל ושנת תשמח¹³ – אחדותם של (כל קהל) ישראל שמתבטאת גם (ובמיוחד) ע"י השמחה כו'.

(קטע משיחת ש"פ בשלח, שבת שירה, י"א שבט ה'תשמ"ח – מוגה)

(1) פרשתנו טו, א.

(2) ראה סוטה ל, ב. ובפרט לדעת ר' נחמי" דאמרו כולו בהדי הדדי", "קורין כולן יחד וכך שרתה רוח הקודש על כולם וכווננו יחד את השירה ככתבה" (פרש"י שם).

(3) שם, כ. ולהעיר שהעילוי דשירת נשים מודגש גם בהפטרה (סיום וחותרם הפרשה) – "ותשר דבורה" (ראה לקו"ד ח"ד תרצה, א ואילך. לקו"ש ח"ג ע' 139 ואילך).

(4) ואדרבה – "הם הכירוהו תחלה" (סוטה יא, ב), "הם ראו להקב"ה בים התחילו אומרים לאבותיהם זהו אותו . . זה א-ל"י" (שמו"ר פרשתנו פכ"ג, ח).

וי"ל דוגמתו גם ב"הקהל" – "טף למה באו ליתן שכר למביאייהם" (היגיה ג, סע"א. פרש"י וילך לא, יב), שבע"י הטף ניתוסף עילוי מיוחד ונפלא אצל מביאייהם.

(5) להעיר ממארו"ל (נדה ל, ב) "הולד . . במעי אמו . . נר דלוק לו על ראשו . . ומלמדן אותו כל התורה כולה". ועפ"ז יומתן שמיד בצאתו לאויר העולם* נכנס בכמה ענינים בכלל ישראל** – באופן שוה עם גדול שבגדולים (לא פחות מאחד ולא יותר מאחד), "השוה ומשוה קטן וגדול".

* שאז נעשה מצייאות לעצמו, משאיכ לפניו שהי' "ידך אמר" (גישין כג, ב. וט"ו), ולא שייד' למנותו בפ"נ.

** כהמנין דלגיונו של מלך, ש"מנה טן הבטין, כפי

ומשה רבינו היו אז במדרגה אחת¹⁷. וכידוע ב' הדעות בנוגע לענינו הפנימי של קריעת ים-סוף – כפי שאדמו"ר המהר"ש מברא בהמשך והחרים בתחלתו¹⁸ – דעת הזהר ודעת האריז"ל: האם עולם האצילות ירד לעולמות בי"ע או שעולמות בי"ע התאחדו עם עולם האצילות, ולפי ב' הדעות יוצא שמשה רבינו שענינו אצילות ה' יחד עם כל בני" – בי"ע; ולכאורה, איך מגיע משה רבינו לבי"ע (לדעת האריז"ל), איזו שייכות יש לכל ישראל עם משה רבינו?

אלא כאשר יש עת צרה ליהודים, צריך אז משה רבינו להיות יחד איתם במעמדם ומצבם.

וכך גם בנוגע למלחמת עמלק: כאשר מכים יהודים ונלחמים בהם, צריך אז אפילו משה רבינו לצאת להלחם ולהכות עם ידיו יחד עם כל בני ישראל.

ג. עפ"ז יובן ענין נוסף:

דלכאורה הרי הטענה למשה רבינו היתה על דבריו "אנכי נצב" – שהולך להתפלל עבור בני, ומדוע העונש שקיבל על כך ה' דוקא הענין ד'וידי משה כבדים", איפה כאן המדה כנגד מדה? ובפרט שעונש זה ה' בענין שהפריע לבני ישראל במלחמתם, שהרי כאשר "ירים משה ידו וגבר ישראל"¹⁹, משא"כ "וכאשר יניח ידו וגבר עמלק"¹⁹, ומדוע קיבל עונש בענין הנוגע לבני, העונש ה' צריך להיות בענין הנוגע למשה בלבד?

והביאור יובן ע"פ הנ"ל:

הטענה על משה הרי היתה שכאשר עמלק בא ורב עם יהודים, והוא מצליח, וכפרש"י²⁰ "הכלב בא ונושך אתכם (עד ש)ואתם

(17) ראה סה"מ שם ע' 138.

(18) סה"מ תרל"א ע' ה ואילך (ושם ע' כד).

(19) בשלח יז, יא.

(20) שם, ח.

צועקים" – אין צורך ללכת ולהתפלל אלא יש להכות בידים ביחד עם כולם, והיות שמשה לא עשה זאת מגיע לו העונש ד'וידי משה כבדים", מדה כנגד מדה – מאחר שהי' עליו לצאת ולהכות בידי.

ד. בזה גם תובן מעלתו של משיח, עליו נאמר²¹ "חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם גו' והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו":

משיח עומד ביחד עם בני ישראל ומשתמש בכל עניניו בכדי לסייע לבני" כפי שהם במצבם, שלכן אומרים "והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו" מכיון שהוא נמצא ביחד עם בני" לעזור להם במצבם, עד לכח הדיבור שבפה – לנצלו לאמירת נגלה וחסידות לכל בני", כשם שראו זאת אצל בעל ההילולא,

וכפי ששאלו²² את כ"ק מו"ח אדמו"ר: רבי, אפילו אם יש איזה טענות אליכם ורוצים להעניש אתכם – מדוע צריכים להשתמש בעונש לענין הדיבור דוקא? הרי זה ענין שהשתמשתם בו כל חייכם להפצת היהדות במסירת נפש בממונו ובנפשו, והצלחתם בזה ועשייתם לו ית' דירה בתחתונים, ומדוע העונש צריך-להיות בענין שלגמרי מסרתם אותו להקב"ה?

אלא זהו הענין ד"חלינו הוא נשא", כפי שהי' אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר.

ובדוגמת דברי הגמ'²³ על משיח שהוא "יתב ביני בני עניי סובלי חלאים . . שרי חד ומתירי חד", היינו שבכל פעם קושר רק פצע אחד ולא שניים – כדי שכאשר ישראל יעשו

(21) ישע"י נג, ד-ה. עוד עד"ז ראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 491 ואילך.

(22) בהבא לקמן ראה סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 292 ואילך.

(23) סנהדרין צח, א ורש"י. וראה סה"ש תנש"א שם ע' 7-496.

תשובה "ומיד הן נגאלין"²⁴ יוכל משיח לבוא מיד בלי להתעכב אף רגע מיותר; ולכאורה איך מגיעים פצעים למשיח?

אך הענין הוא ש"עמו אנכי בצרה"²⁵: כמו שכל היהודים סובלים כך גם משיח סובל, ולא בענינים שאצלו הם נחשבים לסבל ("א" מאטערניש"), אלא בענינים שאצל יהודי פשוט נחשבים לסבל, שהרי ישנם אנשים כאלו שאין להם שום שייכות לרוחניות, ואצלם תופס מקום רק מה שרואים בגשמיות, וגם איתם צריך להיות ביחד במצבם.²⁶

הגם שישנו הענין דעבודת פרך ברוחניות – "בחומר דא ק"ו ובלבנים דא לבון הלכתא"²⁷ כמובא בתורה אור²⁸, אעפ"כ כיון שישנם

(24) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

(25) תהלים צא, יד.

(26) ראה סה"ש שם: "ומודגש עוד יותר בשמו של משיח (הגואל) שנקרא בשם מצורע (סנהדרין צח, ב ובפרש"י) – "מצורע של בית רבי", ש"יתיב ביני עניי סובלי חלאים", "מנוגעים, והוא נמי מנוגע" – שמש"ח נמצא בעולם בזמן ומקום הגלות, ובמצב של גלות, שסובל תחלואי הגלות [. . .] ומצפה בקוצר רוח ובכליון עינים להתגלות".

(27) זח"ג רכט, ב.

(28) ר"פ שמות (מט), א. וראה תו"ח שם (קלא, ב).

כאלו שאינם יודעים מכל הענין הזה, וגם אם יודעים אינם מבינים כיצד מתייגעים בקל-וחומר – הם יודעים שצרה פירושה דוחק בפרנסה או פצע כפשוטו, הנה גם להם מראה משיח ש"עמו אנכי בצרה".

וזוהי מעלתו של משיח שהוא עומד ביחד עם כל בני ישראל במעמדם ומצבם.

ה. זוהי גם הוראה לכל אחד ואחד:

עם מי שרק נפגשים, צעיר או זקן, איש או אשה – עליו לפעול איתו כפי שעומד במצבו הוא.

ועי"ז יוצאים ממצרים, ש"כל הגלויות נקראו ע"ש מצרים"²⁹, ובאים לגאולה העתידה עלי' נאמר³⁰ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", היינו שאפילו לגבי מצרים יהיו אלה פלאות,

וזוהי יהי' בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, ו"שמחת עולם על ראשם"³¹!

אוה"ת שם (ס"ע ז' ואילך).

(29) ב"ר פט"ז, ה.

(30) מיכה ז, טו.

(31) ישע"י לה, י. שם נא, יא.

ובדיבור שתבוא הגאולה האמיתית והשלימה, מכיון שהעיקר הוא איך שזה יורד למעשה בפועל ובגלוי בעולם-הזה.

וכפי שרואים בכללות ענין התפלה, שלמרות ש"איזו היא עבודה שבלב זו תפלה"¹, בכל-זאת ההלכה אומרת² "לא יתפלל בלבו (לבד) אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו", כלומר, אף שהקב"ה בודאי יודע מה נעשה בלבו של המתפלל, ועאכו"כ באותיות המחשבה שלו, אעפ"כ תפלתו חייבת להיות בדבור בפה דוקא (ולכן היא נחשבת במנין המצוות³).

וכך גם בנוגע לתפלה ובקשה "עד מתי", "דאלאי גלות" – שלא מספיק להתבונן בזה במחשבה, אלא יש להוציא זאת בדבור ובקול גדול.

ואף ש"כל המשמיע קול בתפלתו ה"ז מקטני אמנה"⁴, הרי במה-דברים-אמורים, כאשר ישנו חשש שבגלל זה יחשבו "כאלו אין הקב"ה שומע תפלת לחש"⁵ – אבל כאן מדובר אודות "קול גדול" הבא כתוצאה מ"קלא פנימאה"⁶, עם כל התוקף וה"שטורעם" הבא מכל כחות נפשו, ובודאי שצעקה זו בקול גדול היא ענין טוב.

ועי"ז שבני ישראל יבקשו את הגאולה באופן האמור, ויעבדו עבודתם בפועל ממש – אזי אפילו אם רק רוב בני"י יעשו עבודתם, ועוד יותר – אפילו אחד לבדו, יכול להכריע "את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה"⁷.

(תרגום חפשי משיחת ש"פ בשלח ה'תשמ"ו - בלתי מוגה)

(1) רמב"ם ריש הל' תפלה. תענית ב, סע"א.
 (2) טושו"ע ושו"ע אדה"א או"ח סק"א ס"ב.
 (3) ראה לקו"ש חל"ט ע' 168 (וראה שם הערה 9).
 (4) ברכות כד, ב. טור ושו"ע אדה"ז שם.
 (5) שו"ע אדה"ז (מטור) שם.
 (6) ראה סה"מ תרס"ט ע' צט ואילך.
 (7) רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד.

חוגים ט"ו בשבט עם הפירות ד"אילני סרק"

[. . .] ומכיון שכבר נשלמו "מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"¹, ובפרט לאחר גלות הכי גדול, הכי איום, הכי נורא והכי מבהיל, עד כדי כך, שאפילו משה רבינו התפעל מאופן עבודתם של ישראל בעקבתא דמשיחא, כמבואר בחסידות² בפירוש הכתוב³ "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", שענוותנותו של משה רבינו היתה בעיקר ובמיוחד כלפי דרא דעקבתא דמשיחא,

הרי בודאי שדורנו זה דור האחרון של הגלות, ודור הראשון של הגאולה – מכיון ש"מיד הן נגאלין"⁴, תיכף ומיד ממש, כך, ש"ראש השנה לאילן" השתא חוגגים כבר בארץ שעלי' נאמר "ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו", גם הפירות ד"אילני סרק".

(משיחת ט"ו בשבט ה'תשמ"ח - בלתי מוגה)

(1) תניא פל"ז.
 (2) תו"ח שמות ס"ד, ב. סה"מ קונטרסים ח"א נג, ב.
 (3) בהעלותך יב, ג.
 (4) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

מוקדש לעילוי נשמת
 ר' יהודה ב"ר צבי הירש ע"ה סטראל - נפטר ביום כ"ז אלול
 ולע"נ זוגתו טשרנא גיטל בת ר' יעקב ע"ה - נפטרה ביום ה' טבת
 יה"ד שתיכף ומיד יקויים היעוד "הקיצו ורננו שוכני עפר" והם בתוכם, בגאולה האמיתית והשלימה
 נדבת בנם - יבלחט"א - הרה"ח שמואל סטראל ומשפ' שיחיו

כמה זמן יכול האבא להתחבא מהבן?!

תרגום חפשי ללה"ק - בעריכת מערכת "יחי המלך", ע"פ סרט ההקלטה*

ידוע המשל שחסידיים אומרים בשם המגיד, שכללות ענין הגלות היא עד"מ אב שמתחבא מבנו, שהכוונה בזה היא, לא בגלל שהוא לא רוצה להיות יחד עם הבן ח"ו, אלא כדי שאצל הבן תתעורר תשוקה, שיחפש וימצא את האב.

כיון שכאשר הבן נמצא בתמידות יחד עם האב, לא ניכרת כ"כ התשוקה של הבן להיות יחד עם האב, היות ותענוג תמידי אינו תענוג - ועל-ידי-זה שהאב מחביא את עצמו מבנו, מתעוררת אצל הבן תשוקה לראות את האב, כיון שהיתכן שהוא לא רואה את האב.

אבל ישנו מעמד ומצב שהבן מפסיק לחפש את האב, ובלשון ה'סדרה' די"ג בשבט "היש ה' בקרבנו אם אין",

הוא יודע שישנה המציאות של ה', הוא יודע ש"יש בעל-הבית לבירה זו", עם כל הפרטים שבזה, הוא יודע אפי' שהעולם מתהווה מחדש מאין ואפס המוחלט, אך הוא מסתפק "היש ה' בקרבנו" - אולי ענין ההתהוות הוא באופן דסובב-כל-עלמין, סביב, אבל אולי לא "בקרבנו",

[הוא מפרש סובב-כל-עלמין - לא כפי שכתוב בתניא שזה מתלבש ב"כל נברא ונברא מראשו ועד תחתיתו ותוכו ותוך תוכו כו" ואין זה אלא שההשפעה אינה "בבחי גילוי אלא בהסתר והעלם", ולכן היא נקראת "מקיף וסובב" - אלא הוא מפרש סוכ"ע כפשוטו, שזהו סביב אבל לא "בקרבנו"],

ואח"כ הוא מתחיל לטעון שהיות ו"אותותינו לא ראינו גו' ולא איתנו יודע עד מה", א"כ "עזב ה' את הארץ" ח"ו, ועד כדי כך - שהוא מתיאש ומפסיק לחפש את הקב"ה.

וזהו מה שאומרים במשל, שכאשר האב רואה שהבן לא מחפש אותו, כאן... מתחיל להיות אמיתית ענין הגלות!

כל זמן שהבן מחפש את האב, זה גופא הכנה, ניצוץ והתחלה של הגאולה, כיון שהוא מחפש את אביו, בזה מונח הרצון וההשתדלות שלו;

אבל מתי שהוא מפסיק לחפש (מצד חסרון הדעת או מצד יאוש) - אזי נהי' ה"אנכי הסתר אסתיר פני", כפי שהבעש"ט... מפרש שההסתר עצמו נמצא באופן של הסתר - הוא אינו יודע כלל שזהו הסתר.

(* בקטעים רבים בשיחה זו דיבר כ"ק אדמו"ר שליט"א בקול בכי (ובמקומות רבים נסמן...)) השיחה מובאת בקשר עם שיעור החת"ת דשבת זו (פרשתנו יז, ז).

עצמך לסבך?!

ובכלל - מה נוגע כאן הסבא שלך? הרי נמצאים בגלות, שכינתא בגלותא, כל המלאכים וכל בני ישראל נמצאים בגלות, והעיקר - אדם קרוב אצל עצמו⁷ - אתה בעצמך נמצא בגלות, ובמילא בודאי שעליך לרצות לצאת מהגלות!!

תשאיר את הקושיות בגלות וצא בעצמך מהגלות!

ד. לאחר ה'הבדלה' יתבו לי שצריכים לדעת שישנו גוף גשמי ויש לשמור על בריאות הגוף, לאכול, לשתות ולישון, ולא להתענות וכו'.

אך כל טענות אלו לא נוגעים כאן - העיקר הוא: **צאו מהגלות** ("גייט ארויס פון גלות")!! ומה שיש לך קושיות - תשאיר את הקושיות בגלות וצא בעצמך מהגלות! הנך רוצה לקחת איתך את הקושיות - לבריאות ("געזונטערהייט"), צא מהגלות יחד עם הקושיות ותשבי יתריך קושיות ואבעיות⁸, אבל שהקושיות לא יבלבלו אותך ויעכבוך לצאת מהגלות! טוען הוא: הרי זה יום השבת, יום של תענוג - ומדוע צריכים להתרגו, ובפרט שכאשר מתרגזים, זה מפריע לאכילה ושת' ובריאות הגוף...

אזי כאמור: אין זמן לכל ענינים אלו - צריכים לצאת מהגלות!

אלה המחשבה והרצון היחידים, ובמקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא (כנ"ל)!

ה. ויה"ד שכל בני ישראל ייצאו כבר מהגלות, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"⁹, גם אלו שיש להם קושיות ורוצים להתקע ולהתפתח ("שטעקן און שטייגן") דוקא בגלות, והרי כבר ישנו ה"יהיה בשלח פרעה"¹⁰ - עם פרעה כבר מסודרים, ומצד פרעה הרי "על כרחם של ישראל יגרשם" מארצו¹¹, המניעה היחידה היא מצדם של בני ישראל, שצריכים רק לשים את האצבע קטנה, ובהרהור אחד של תשובה הופכים להיות צדיק גמור¹², וכך גם בצדיקים - "לאתבא צדיקא בתויבתא"¹³, ויוצאים כולם מהגלות בשמחה ובטוב לבב.

(תרגום חפשי משיחת ש"פ בשלח ה'תשמ"ו - בלתי מוגה)

- (7) סנהדרין ט, ב, י, א.
- (8) תויר"ט סוף מס' עדיות. שלה"ה תט, א. וראה זח"ג.
- (9) בא ג, ט.
- (10) ריש פרשתנו.
- (11) פרש"י ס"פ שמות. וראה לקו"ש ח"א בתחלתו.
- (12) קידושין מט, ב. שר"ע אה"ע סל"ח סל"א. וראה לקו"ש ח"כ ע' 425 הערה 56.
- (13) ראה לקו"ת ר"ה נח, א. האזינו עה, סע"ב.

הצורך לבקש את הגאולה בדבור ובקול גדול

הנחה: "ועד הנחות התמימים". תרגום: מערכת "יחי המלך"

למרות שהקב"ה יודע את מחשבותיהם של בני ישראל, אעפ"כ הם מבקשים בגלוי

ובפשטות – הוא לא חושב אודות אלוקות; הוא חושב אודות העולם, אמנם באופן כשר עפ"י מה שכתוב בשולחן-ערוך, הוא לומד תורה כפי שצריך ללמוד תורה – אך לחשוב בעת לימוד התורה אודות נותן התורה, לחשוב אודות משאו ומתנו באמונה ולחשוב אודות זה שהקב"ה "הוא הנותן לך כח... לעשות חיל" – הוא הפסיק לחשוב אודות זה!

וכאשר באים אליו בטענות... – הוא אומר: מדוע באים אלי בטענות... את הטענה צריך להפנות להקב"ה... וכאמור, עד מתי!...

האב צריך אמנם להתחבאות מהבן... בכדי שהבן ירצה לחפשו, ושאלו תתעורר תשוקה כ"ארץ צי' ועיף בלי מים";

אבל כאשר הוא "תוקע" אותו ("שטעקט אים אריין")... בחושך כפול ומכופל... ואח"כ נהי' "אם הראשונים כמלאכים כו' כבני-אדם"..." וכאן זה אפי' לא "כחמורו... של רבי פנחס בן יאיר"..." וביחד עם זה תובעים ממנו... שהוא לא יפסיק מלחפש... יום ראשון לחפש, יום שני לחפש... ("כ"ק אדמו"ר שליט"א בכה הרבה).

אין אף יהודי שלא הי' לו הרהור תשובה

וכשמחפשים על זה הסברה – מחפשים בספרי מוסר ובספרי חסידות אבל לאח"ז ישנו פסק דין ברור בגמרא ש"כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה", ויש הרי פס"ד ברור שע"י הרהור תשובה נהי' צדיק גמור.

והרי אין שום מציאות של יהודי שאצלו לא הי' הרהור תשובה – מצד אהבה או מצד יראה, או מאיזו סיבה שתהי',

עאכו"כ בדורנו זה, אחרי מה שראינו בעצמנו (באופן ד"עינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר") עם כל הענינים שקרו בדורנו זה היל"ת ו"לא תקום פעמיים צרה", זה כבר מספיק, וכפי שאדמו"ר האמצעי כתב שיותר זה לא יהי' ח"ו – אזי מכיון שראו ושמעו את זה וזוכרים זאת, בודאי שאין אף מציאות של יהודי שלא הי' לו הרהור תשובה, ולא רק פעם אחת אלא כמה פעמים ככה.

א"כ מה באים בטענה ל"בשר-ודם"..." שהוא מדוד ומוגבל... (ע"י הקב"ה עצמו – במילא אי אפשר לבוא בטענות כלפיו –) היתכן שהוא לא חושב על הגאולה, אע"פ שהוא אומר (או יודע שאחרים אומרים והוא חושב אודות זה) ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", ורוצים שהוא יעמוד במעמד ומצב זה במשך כל היום כולו – זה בלתי אפשרי... והקב"ה אומר ש"איני מבקש... אלא לפי כחן", והוא עצמו לא נתן שום כחות נוספים!...

ועל זה אומרים, שע"ז שמוסיפים אור (ולא סתם אור, אלא בזה גופא – אור) המשמח, אור שקשור עם שמחה – אז כיון ששמחה פורץ גדר, זה יפרוץ את הגדרים שלו ויפרוץ את גדרי העולם ויפרוץ את הגדרים של החושך כפול ומכופל.

(תרגום חפשי משיחת ליל ט"ו בשבט ה'תשל"ט – בלתי מוגה)

פוסק הרמב"ם: תסתובבו ותצעקו בשמחה גדולה שהקב"ה צריך כבר להוציא את בני"י מהגלות!!

הנחה: "ועד הנחות התמימים". תרגום: מערכת "יחי המלך"

א.* [.] הגם שלא ברצוננו הלכנו לגלות ולא ברצוננו נצא מהגלות (כפתגם בעל ההילולא¹) – הרי זה רק בנוגע לרצון, אבל לצעוק צריכים שרוצים כבר לצאת מהגלות – "עד מתי", "דאלאי גלות!"

וביחד עם זה יש לידע, כפי שבעל ההילולא המשיך, שאע"פ שלא ברצוננו הלכנו לגלות ולא ברצוננו נצא מהגלות, הנשמה מעולם לא הלכה לגלות, ומצד זה בכחו של יהודי לעמוד מעל לגלות ולא לחשוב על משרתו וכיו"ב, אלא מחשבתו ורצונו היחידים הם רק – שהוא רוצה לצאת מהגלות!

ו"במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא"², יחד עם שולחנו, כסאו וכל עניניו³, אפילו אם זה "ממעל לו",

כידוע² שענין זה (דבמקום של מחשבתו כו') למדים מהפסוק⁴ "שרפים עומדים ממעל לו" – שאף שהדרגא ד"ממעל לו" היא למעלה ממדרגת השרפים, אעפ"כ, מצד מחשבתם ותשוקתם לעמוד שם – הרי הם בפועל "עומדים ממעל לו"!

ב. והנה, ישנם הבאים בטענה: הרי ביום השבת אין עצב בה⁵ וצריכים להיות בעונג ובשמחה – וא"כ, מדוע באים לצער את בני ישראל מכך שהם נמצאים בגלות ועליהם לצעוק "עד מתי", ובפרט שאתה בעצמך הרי תבעת להיות במיוחד עכשיו בשמחה גדולה!?

ע"כ אומרים שאין זו סתירה כלל: תסתובב ("גייט ארום") ותצעק מתוך שמחה וטוב לבב וב"שטורעם" שרוצים את הגאולה!

וכפסק-דין הרמב"ם⁶ ש"השמחה שישמח האדם בקיום המצוות עבודה גדולה היא", במילא פוסק הרמב"ם: **הקשיבו יהודים, תסתובבו ("גייט ארום") ותצעקו בשמחה גדולה שהקב"ה צריך כבר להוציא את בני ישראל מהגלות!!**

ג. ישנם הבאים וטוענים שמנהג אבותינו בידינו – הוא לא ראה שסבו יצעק שצריכים לצאת מהגלות!

אבל סבך גם לא קרא מעולם אף עיתון! ויום השבת הי' אצלו יום מנוחה וקדושה שאין עצב בו, ולא דיבר בשבת שום ענינים של חול שאסור לדברם – וא"כ, מה אתה משוה את

* חלקה הראשון של השיחה פורסם בגליון תקנד ע' 3 ואלך.
 1) שיחת ג' תמוז תרפ"ז – סה"מ תרפ"ז ע' קצו. סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב. לקו"ד ח"ד תרצא, ב.
 2) אוה"ת בראשית כרך ו תתרכז, ב. המשך מים רבים תרל"ז פקי"ג. סה"מ תרמ"ג ע' סה. תרנ"ה ס"ע ריב ואלך.
 כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סל"ח. וש"נ. ועוד.
 3) ראה לקו"ש ח"ח ע' 348 בהערה. ח"כ ע' 426. חכ"ה ע' 124; 297 – בהערה.
 4) ישע"י ו, ב.
 5) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סוף ה"ז. תוד"ה מאן דאמר – מו"ק כג, ב.
 6) הל' לולב בסופן.